

לקבל את שיעור כל ההזאות הנדרשות בקרבן זה, אבל משתמע שאין צורך לקבלם מיד מן הפר, אלא ניתן לצרף כלים זה לזה. הראב"ד הולך בשיטת רש"י במנחות, ואילו ברמב"ם משמע כרש"י בזבחים (משנה למלך; אך באור שמח חולק).

חיוב הטבילה נאמר במפורש לגבי החטאות הפנימיות. הרמב"ם ותוס' סוברים שכך הדין גם בחטאת חיצונית, ומדברי רש"י בסוגיין משתמע שלא כך.

הצורך לקבל במזרק כשיעור, לרמב"ם נאמר בכל הקרבנות (וכשיטתו, שמדובר על קבלת הדם מן הקרבן, המשותפת לכל הקרבנות), ולרש"י במנחות הדבר נאמר בקרבנות שבהן כל ההזאות מעכבות (חטאות פנימיות ואשם מצורע, וכשיטתו, שמדובר על צירוף כל ההזאות כאחת). מרש"י בזבחים נראה שזהו דין מיוחד בחטאות הפנימיות, וכמשתמע בסוגיה בזבחים (מ).

סיכום

נאמר בגמ' שהכהן הנותן מן הדם באצבעו צריך לטבול את אצבעו במזרק, וכמו כן עליו לקבל במזרק את שיעור ההזאה מראשיתו. רש"י בזבחים סובר שיש לקבל את שיעור ההזאה כבר משעת הקבלה הראשונה מן הקרבן, ואסור לקבל פחות מכשיעור בכלים שונים ולצרפם לאחר מכן. עוד נראה מדבריו, שהשיעור הנדרש בקבלה הוא כדי הזאה אחת בלבד. לעומת זאת רש"י במנחות סובר להיפך: יש

מערכה רמב. 'שיריים שבאצבע' – הדם הנותן באצבעו של הכהן אחר ההזאה (צג,ב)

אינו טעון כיבוס, שכן דם זה אינו ראוי להזאה. רבא מסייע לדברי ר"א מבריייתא (שמקורה בתורת כהנים ויקרא חובה פרשתא ג,ט, על פר כהן משיח): "מן הדם – מן הדם שבעניין", ופירושה, שיש להזות את כל שבע הפעמים מאותו דם האמור לעיל, הדם הנתון בכלי, שממנו היזה את ההזאה הראשונה, ולא מן הדם שנותר באצבעו.

אביי מקשה על ר' אלעזר מהמשנה בפרה (ג,ט), שאומרת שבתום שבע ההזאות מדם הפרה הכהן מקנח ידו בגופה, ומשמע שאינו מקנח בין הזאה להזאה! הגמ' משיבה על כך, שאכן הוא מקנח גם בין ההזאות, אך לא את כל ידו, אלא את אצבעו בלבד, כדי שיוכל להזות שוב.

הלכה כדעת ר' אלעזר, שהשיריים פסולים וטעונים קינוח (הל' מעשה הקרבנות ה,ח; הל' פרה אדומה ג,ב).

שיטת רש"י: פסול השיריים וחובת הטבילה הנוספת נובעים זה מזה

רש"י (ד"ה שבעניין) מפרש את הדרשה שמביא רבא: "מדם האמור בעניין, שהזה ממנו טבילה ראשונה – יזה את כולן, שצריך לחזור ולטבול בו אצבעו, על כל הזיה טבילה, ולמעוטי שיריים שבאצבע". מדבריו משתמע, שמדרשה זו אנו לומדים לא רק את פסול הדם שנשאר באצבע, אלא גם את עצם החובה לטבול את האצבע בדם לפני כל הזאה

בה "מן הדם", ולא מצינו כן בתורה, ופירש ב'ראש המזבח' שכוונתם ל'מדם החטאת'. יש בכך קושי, שכן הלימוד מ"בדם" הוא מהיידוע, שלא נאמר "בדם", כפי שפירש רש"י (מ,ב ד"ה בדם), ואילו במילים "מדם החטאת" ה' הידיעה נאמרת על החטאת, ולא על הדם. עוד קשה, כפי שהקשו תוס' בהמשך, סוף סוף מלן להרחיב את הלימוד גם למנחה, אם בקרבנות הבהמה נדרש לימוד על כל קרבן בפני עצמו? ועוד, שמלשון הבריייתא "לפר – זה פר יוה"כ... יכול שאני מרבה אף שעירי הרגלים" משמע שהתמעטו גם ממה שנתרבה בו הפר, כנ"ל.

בכמה דינים בתורה יש מצוה להזות מספר פעמים ברצף, מדם או שמן, כאשר ההזאה נעשית באצבע, או באגודת אזוב. בחלק מדינים אלו ניתן להזות את כל ההזאות ברצף אחד, ללא טבילה חוזרת בין כל הזאה והזאה, כגון בהזאה מדם הציפור על המצורע או על בית מנוגע. כמו כן בהזאה מאפר הפרה האדומה על כמה טמאים, הזאה אחת לכל אחד, ניתן להזות על כמה מהם ברצף, ללא טבילה חוזרת של האזוב במי החטאת (פרה פי"ב משניות ב-ג). דינים אחרים, קיימת חובה לטבול את האצבע בין כל הזאה להזאה, כגון בהזאת שמנו של מצורע במקדש.

סוגייתנו עוסקת בהזאות שבחטאות הפנימיות ובעשיית הפרה האדומה, האם שירי הדם שבאצבעו של הכהן פסולים להזאה הבאה, וטעונים קינוח, וכיצד נעשה הקינוח. יש לברר את ההלכות הללו תוך השוואה לדוגמאות השונות שהוזכרו, לכאן ולכאן.

הסוגיה ומסקנתה

האמורא ר' אלעזר מחדש, ש"שיריים שבאצבע – פסולין", כלומר, לאחר הזאה אחת מן הדם, שאריות הדם שנותרו על האצבע פסולות להזאה נוספת, ויש לקנח את הדם לפני ההזאה הבאה. בסוגיה עולה השלכה לכך לעניין דין דם חטאת שניתז על הבגד, שאם ניתז לאחר ההזאה –

19. אפשר שלעניין קבלה כשיעור כוונתם לכל הקרבנות, והזכירו חטאת בלבד מפני ש"וטבל" שייך רק בחטאת.

20. על פי שיטת רבנו תם בסוגיה שם, פר העלם דבר נלמד מ"מן הדם" האמור בו (ויקרא ד,ז), שמשמעו כמו "בדם" (ולא כפירוש רש"י ד"ה אלא לאת, לפיו "בדם" האמור בפר כהן משיח מלמד על כל החטאות הפנימיות). על פי זה כתבו תוס', שהוא הדין לחטאת חיצונית, שנאמר בה: "מדם החטאת" (שם פס' כה. בתוס' כתוב שנאמר

מ'וטבל והזהה' לעיל? יש לומר, ד'מן הדם' לא אתי אלא לפסול שיריים שבאצבע, שלא יטבול אצבעו קודם שיקנח השיריים שבאצבע, אלא קודם כל טבילה יקנח¹.

כדעה זו משמע גם ברמב"ם, שכן בפירוש המשנה (פרה ג,ט) כתב, שמקור הדין "על כל הזאה טבילה" הוא הפסוק: "וטבל והזהה", ולא הביא את הדרשה מ"מן הדם". הנצי"ב (ספרי חוקת עמ' קמח) לומד זאת גם מדברי הרמב"ם בהל' מחוסרי כפרה (ד,ב), שם כתב לגבי הזיית השמן במצורע ש"על כל הזאה טבילה", ככתוב במשנה (נגעים יד,י) ובתורת כהנים (מצורע פרק ג,ח), ולא כתב שיש לקנח את אצבעו מן השמן, וזאת, משום שלא מצאנו דרשה נוספת המלמדת על כך³.

טבילת אצבע בלוג השמן של מצורע. הכהן המזה מלוג השמן שבע פעמים לפני ה' מכניס את אצבעו שוב כשעדיין יש עליה שאריות מן ההזאה הקודמת. הדבר שנוי במחלוקת בין רש"י לרמב"ם: לדעת רש"י, מכיוון שמצינו שיש חובה לטבול אצבעו שוב - נובע מכך שהשיריים מן הטבילה הקודמת פסולים. לדעת הרמב"ם אלו דינים שונים, ובלוג השמן של המצורע לא מצינו פסול שיריים שבאצבע.

ביאור מדרשי ההלכה לשיטות השונות

המלבי"ם (ויקרא סי' ריו) מאריך לבאר כדעת רש"י, שהמקור לדין "על כל הזיה טבילה" הוא המילים "מן הדם", "זוה יסוד מוסד, שבכל מקום שלא כפל לכתוב בהזיה שנית 'מן הדם' או 'מן המים' - יכול להזות בטבילה אחת כל השבע פעמים; וכל מקום שכפל לכתוב 'מן הדם' או 'מן

בשניהם, שבע שבפרוכת וארבע שבמזבח הזהב, ולא על מתנות קדש הקדשים והמתנה השמינית בפרוכת, כמשתמע מלשון ר' ישמעאל "הושוו מעשים למעשים" (וראה לשון רש"י מ,ב ד"ה מקום שהשוה קרבן לקרבן, מא,א ד"ה מקום שהשוה, ועיין תוס' מא,א ד"ה וקשיא, בדיון על המתנה השמינית).

אולם מדברי ר' ישמעאל (מ,ב): "קל וחומר... אלא מה ת"ל לפר" וכו' מבואר שלאור הקל וחומר, שממנו ניתן ללמוד את דין פר יוה"כ, כבר אין כל צורך בהיקש (ראה רש"י ד"ה קל וחומר), ולכאורה היה לו לומר שההיקש בא להוסיף, שאפילו ההזאות שלפני ולפנים, שאינן נלמדות מקל וחומר, הושוו לפר כהן משיח! משמע, אפוא, שגם הזאות אלו יכולות להילמד בקל וחומר, ולא אמרינן "דיו" בעניין זה. תמוה גם מה שכתב הנצי"ב שחטאת חיצונית נלמדת מפר כהן משיח, ואילו ההזאות שלפני ולפנים לא - "יציבא בארעא וגוירא בשמי שמיא"! גם משמע להדיא ברמב"ם בהל' מעשה הקרבנות ה,ט שהדין "וטבל ולא יספג" אמור בכל החטאות שבעולם, ומסתבר שכן הוא גם לגבי פסול השיריים.

והזאה. כך משמע גם מרש"י בסוגיה המקבילה במנחות (ז,ב ד"ה למעוטי שיריים שבאצבע)¹.

בגמרא מוכח, שקשר זה בין הדינים אינו מובן מאליו: כאמור, אביי מקשה על ר' אלעזר מהמשנה בפרה (ג,ט), ולומד ממנה שאין צורך לקנח ידו קודם גמר ההזאות. והנה, במשנה שם נאמר לכאורה במפורש כדברי ר' אלעזר: "על כל הזיה טבילה", ומה תמיהתו של אביי? על כרחנו יש לומר, שהדין שבכל הזיה נדרשת טבילה הנו מוסכם ופשוט, ור' אלעזר בא לחדש, שאי אפשר להכניס אצבעו שנית עם הדם שעליה ולהזות שוב, אלא יש לקנח תחילה את אצבעו, מפני שהשיריים נפסלו, ועל כך הקשה אביי (חק נתן וחידושי הגרי"ז כאן; חזו"א פרה סי' ח סק"ז).

מכל מקום, לדעת רש"י שני הדינים נלמדים מאותו פסוק, כלומר, שלדעת ר' אלעזר ורבי אין אלו שני דינים נבדלים במהותם, אלא האחד נובע מן השני. וכך משתמע מקושיית אביי, שהניח בפשטות שאלבא דר' אלעזר "שיריים שבאצבע פסולים" גם בפרה אדומה, וזאת מניין לז' משום שזוהי סברת ר"א, שדינים אלו תלויים זה בזה². כך מבאר גם הרע"ב בפרה שם: "על כל הזיה טבילה - על כל הזייה שהיה מזה היה טובל אצבעו בדם, דשירי הדם שבאצבע פסולין להזייה". וקדמו הר"ש (שם ד,ב): "או שטבל אחת והזיה שתיים [פסולה] - דשיריים שבאצבע פסולין". נראה מדבריהם שיסוד הדין הוא פסול השיריים, וממנו נובע שעל מנת להזות יש לקנח ולטבול שוב. ברם, יש מקום להסביר זאת בכיוון ההפוך: התורה הצריכה לטבול שוב, ומכך נובע שמה שנוותר מהטבילה הקודמת הוא בגדר שיריים, ואינו ראוי להזיה (אבן האזל הל' עבודת יוה"כ ג,ו; וכך משמע בגרי"ז כאן).

שיטת 'תוספות אחרות' והרמב"ם: פסול השיריים הוא דין נפרד, שאינו נובע מחובת הטבילה

בתורת כהנים (ויקרא חובה פרשתא ג,ח-ט) נאמר: "וטבל והזהה - על כל הזיה טבילה... מן הדם - מן הדם שבעניין". נראה מכאן שאלו שתי דרשות שונות, האחת על הצורך בטבילה לכל הזיה והשנייה על פסול השיריים שבאצבע, ולא כדברי רש"י. אכן, כך כותב בפירוש 'תוספות אחרות' על התו"כ: "מן הדם שבעניין - ...ואם תאמר, והא נפקינן

1. אך הדבר תלוי בגרסאות שונות ברש"י שם, עיין בשטמ"ק אות י ואות לו.

2. אלא שיש לדחות, שאביי סובר שלר"א דין זה צריך להיות גם בפרה לא משום קשרו הענייני ל"על כל הזיה טבילה", אלא משום שפרה הוקשה לחטאות (ראה להלן בשיטת הרמב"ם), או משום שראוי לדרוש גם בה "מדמה" - מן הדם שבעניין.

3. החפץ חיים בביאורו לתו"כ שם סובר ששירי השמן טעונים קינוח, וביאר כך את הגהת הגר"א שם, וכן דעת הרש"ש (פרה ג,ט) ובעל משנה אחרונה (נגעים יד,א), ולדעתו כך הדין אפילו בהזאות על המצורע מחוץ למקדש מן המים החיים והדם) ומקדש דוד (טהרות סי' נא,א).

הנצי"ב (על הספרי שם) מציין גם להל' עבודת יוה"כ ג,ו, שם כתב הרמב"ם לגבי ההזאות ביוה"כ שכל הזיה טעונה טבילה, ולא כתב שטעונה קינוח, וביאר, שבהזיות שלפני ולפנים אכן לא נאמר דין זה (וכן כתב הנצי"ב גם במרומי שדה לעיל מ,א). לדעתו, הלימוד מפר כהן משיח לפר יוה"כ (זבחים מ) נאמר רק על המתנות השוות

בחטאת חיצונית

הפסוק "וטבל... בדם... והיזה מן הדם" נאמר בחטאת פנימית (לעומת החטאות החיצוניות, בהן נאמר "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו"), וכך גם הברייתא בתורת כהנים אודות דין הטבילה נאמרה בפרשת חטאת פנימית. לא ברור מן הגמ', מה דינן של החטאות החיצוניות בעניין זה?

כפי שנתבאר במערכה הקודמת, הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ה, ח-ט) פוסק את כל הדינים האמורים בסוגיה כאן (טבילה על כל הזיה, פסול שיריים שבאצבע, הזיה באצבע דווקא, ושיהיה בה כדי טבילה, ושלא יספג) גם לגבי חטאת חיצונית, ונראה שדעתו להשוות את כל החטאות זו לזו. נראה שהרמב"ם הולך בעניין זה בשיטתו הנ"ל, שהביא בפירושו המשנה בפרה את הפסוק "וטבל... והיזה" כמקור לדין זה בפרה. מסתבר שלדעתו המקור לכל דינים אלו הוא הפסוק בחטאת פנימית, ופרה אדומה הוקשה לעניין זה לחטאת, ככתוב: "חטאת היא" (במדבר יט, ט), והוא הדין לחטאת חיצונית (מרומי שדה לעיל מ, א; רש"ש פרה ג, ט).⁵

לעומת זאת המלבי"ם (ויקרא סי' רכג) סובר שהקרבנות השונים לא נלמדו זה מזה, ולפיכך אין לנו מקור להחיל דינים אלו גם בחטאת חיצונית. יש להוסיף, שמצאנו חילוק מהותי בטבילת האצבע בין חטאת פנימית לחטאת חיצונית, לעניין פיגול (זבחים יד, א) ולעניין דם שקרש (מנחות כא, א), ומשמע שאין בה חיוב טבילה כלל (ראה במערכה הקודמת).

לכאורה, ראייה לשיטת הרמב"ם מקושיית רב עמרם מהברייתא "היה מזה וניתזה הזאה מידו וכו'... שמע מינה שיריים שבאצבע כשרים", ולא דחתה הגמ' שברייתא זו עוסקת בחטאת חיצונית, ששיריה כשרים. אלא שיש לומר, שלשון הברייתא "היה מזה... הזאה" אינה מתיישבת בחטאת חיצונית, שטעונה נתינה ולא הזאה (ויקרא ד, כה).⁶

בתוספתא בזבחים (ו, ג-ד) נאמר: "פריש הנשרפים ושעירים הנשרפים... טבל והיזה שבע פעמים כנגד בית קדש הקדשים, על כל הזיה טבילה... חטאות הציבור והיחיד כיצד סדר מתן דמים שלהם? ... טובל אצבעו הגדולה... חוטף ויורד כנגד חודה של קרן עד שהדם שבאצבעו כלה" (וכן בברייתא בזבחים נג, א: "עד שמכלה כל הדם שבאצבעו"). מצד אחד, בסיפא על חטאת חיצונית לא נאמר כמו ברישא "על כל הזיה טבילה". מאידך, הדין שיש לכלות את הדם שבאצבע משמעו למעשה, שאסור להותיר מדמה של קרן זו לקרן אחרת. ושינוי הסגנון בין הרישא לסיפא נובע מהשוני בצורת הנתינה: בחטאות הפנימיות יש הזאה בזריקת דם מהאצבע כנגד הפרוכת,⁷ ובדרך זו לא יתכן שבזריקה עצמה ינתו כל

המים – צריך לטבול אצבעו על כל הזיה". המלבי"ם מוכיח זאת מכל דרשות חז"ל בנושא זה: בהזאת שמנו של המצורע – "וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן... והיזה מן השמן" (ויקרא יד, טו), ולכן כל הזאה טעונה טבילה (נגעים יד, י; רמב"ם הל' מחוסרי כפרה ד, ב). בהזאות הכהן הגדול ביום הכיפורים – "ולפני הכפורת יזה שבע פעמים מן הדם... ויצא אל המזבח... והיזה עליו מן הדם" (ויקרא טז, טו-יט), וכל הזאה טעונה טבילה (תוספתא יומא ג, ב; רמב"ם הל' עבודת יוה"כ ג, ו). וכן בהזאות בעשיית הפרה האדומה – "ולקח אלעזר הכהן מדמה... והיזה אל נוכח פני אהל מועד מדמה". וכן בפסח מצרים, נדרש במכילתא לשמות יב, כב: "וטבלתם בדם אשר בסף, והגעתם אל המשקוף... מן הדם", שיש לטבול לכל הזיה.

לעומת זאת, בהזאת המים החיים ודם הציפור על המצורע נאמר (ויקרא יד, ז): "והיזה על המיטה מן הצרעת שבע פעמים", ולא "והיזה מן המים", ולכן ניתן להוות כמה פעמים בטבילה אחת (הל' טומאת צרעת יא, א). כך גם בהזאה על בית המנוגע, בה נאמר (שם פס' נא): "וטבל אותם... והיזה אל הבית שבע פעמים" (הל' טומאת צרעת טו, ח). כמו כן בהזאה על טמא מת נאמר (במדבר יט, יח): "ולקח אזור וטבל במים איש טהור והיזה על האהל ועל כל הכלים", ולכן אין צורך בטבילה נפרדת בהזאה על כל טמא (פרה יב, ב; רמב"ם הל' פרה אדומה י, ח).

המלבי"ם אינו מסביר, מדוע אם כן יש צורך בדרשה הנפרדת: "וטבל והיזה – על כל הזיה טבילה". נראה שלדעתו אין זו דרשה, אלא פירוש, כלומר, שאין כוונת הספרא לומר שהמילים "וטבל והיזה" הן המלמדות שכל הזיה טעונה טבילה, אלא כוונת הספרא לפרש שזוהי כוונת הפסוק, וזאת על סמך המילים בהמשך "מן הדם" (וכן כתב בקרבן אהרן על הדרשה הדומה בשמן המצורע).

לשיטת הרמב"ם יתכן לומר, שאמנם מצד אופן הדרשה היה מקום להצריך טבילה נפרדת גם בהזאת מים חיים ודם ציפור, אבל חז"ל הבינו מסברה שיש להבדיל בין הזאות הבאות לכפרה לבין הזאות הבאות לטהרה: בהזאות לכפרה, בעבודות המקדש⁴, יש חשיבות למעשה המדויק, וכמו כן בעשיית פרה אדומה, שלכמה עניינים נחשבת ככפרה ועבודה. לעומת זאת בהזאות לטהרה, טהרת המצורע במים חיים וטהרת מי חטאת, שאינן עבודות, לא מסתבר להקפיד באופן ההזאה, והעיקר הוא הגעת המים אל הטמא (ועיין משנה אחרונה נגעים יד, א, ואבן האזל הל' עבודת יוה"כ ג, ו, בסופו).

לאור האמור לעיל, שנראה שחז"ל הבדילו בנושא זה בין הזאה של טהרה להזאה של כפרה, הרי הזאת החטאת החיצונית היא כפרה גמורה.

6. מטעם זה, אין להוכיח מרש"י (כאן וביתר ביאור במנחות), המפרש את הברייתא האמורה על חטאת פנימית, שלדעתו בחטאת חיצונית השיריים שבאצבע כשרים.

7. על צורת ההזאה בקרנות מזבח הזהב עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה קלו.

4. ובכלל זה שבע ההזאות מלוג השמן של המצורע כנגד בית קדשי הקדשים. להגדרתן כ"עבודה" וכקרבן עיין לעיל מערכה קב ומערכה קעט. במקדש דוד (סי' יב, ו) הסתפק האם פסול שיריים שבאצבע נאמר גם במתנות השמן על בהונות המצורע.

5. היה מקום אולי לומר אחרת, שרק פרה אדומה הוקשה לחטאת פנימית, הדומה לה בכך שהיא טעונה שבע הזאות ושיריפה, מה שאין כן חטאת חיצונית. מכל מקום מסתבר שחטאת חיצונית, שהיא קרבן ממש, לא תהיה גרועה מפרה אדומה, ובפרט

ש"עד שיכלה" הוא לכתחילה, ואם כשגמר את הנתניה הוא רואה שעדיין נותר דם בידו – יקנחנו בשפת המזרק.

קינוח אצבעו - בגוף הפרה, או בשפת המזרק?

כאמור לעיל, אביי מקשה על הדין ששיריים שבאצבע פסולים מן המשנה בפרה (ג,ט), בה נאמר, שלאחר שהכהן מסיים להזות מדם הפרה הוא "מקנח ידו בגופה של פרה" מהדם שבידו, ולא נאמר שיקנח גם בין כל הזאה והזאה. הגמ' משיבה, שבין ההזאות די בקינוח אצבעו, ואילו בסיום ההזאות מקנח ידו בגוף הפרה, כדי לקיים: "ושרף את הפרה... ואת דמה".

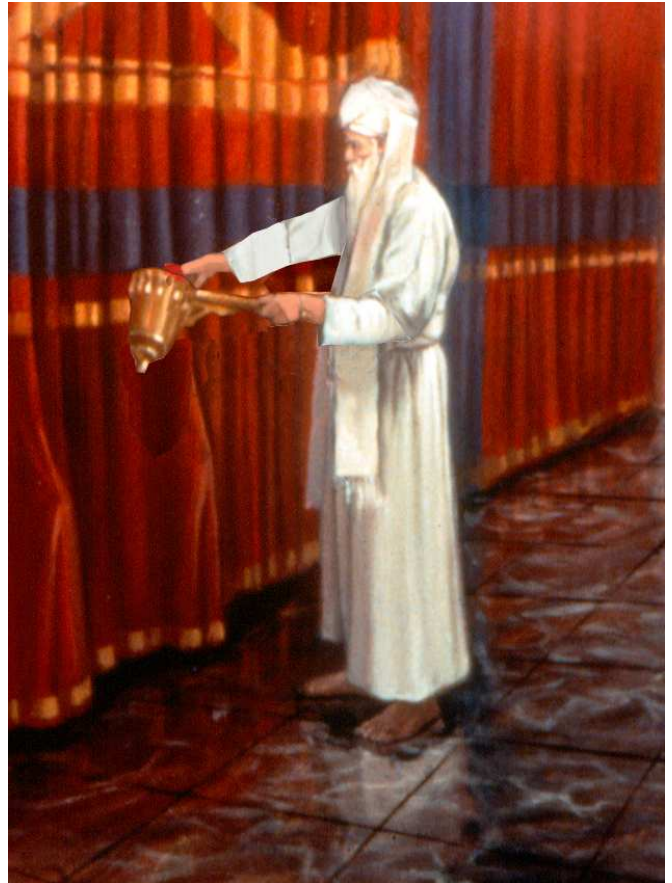
הגמ' בהמשך שואלת: "בשלמא גמר מקנח ידו בגופה של פרה... אלא אצבעו במאי מקנח? אמר אביי: בשפת מזרק, כדכתיב 'כפורי זהב'". רש"י מבאר, שאי אפשר לקנח אצבעו בגוף הפרה, משום שילכלך את אצבעו וידבקו בה שערות הפרה, ולכן יקנח במזרק (באופן שהדם נוזל על צדו החיצוני, רש"י לעיל כה,א ד"ה בשפת). כך פירשו עוד כמה ראשונים, שדם הפרה יתקנח במזרק⁸.

הרמב"ם בהל' פרה אדומה (ג,ב) פוסק: "ושיירי הדם שבאצבע פסולין להזיה, לפיכך על כל הזיה מקנח אצבעו בגופה של פרה. גמר מלהזות קנח את ידיו בגופה של פרה". לדעתו גם הקינוח שבין ההזאות נעשה בגופה של פרה, ולא במזרק! לעומת זאת בהל' מעשה הקרבנות (ה,ח) כתב לגבי מתנות החטאת: "וצריך לטבול אצבעו על כל קרן וקרן, וכשגומר הנתניה על הקרן מקנח אצבעו בשפת המזרק"⁹. אם כן, הרמב"ם מביא הלכה זו לגבי חטאות, ולא לגבי פרה. בשיטה מקובצת בסוגיה המקבילה במנחות (ז,ב אות טו) מובאת גרסה שונה, המתאימה לשיטת הרמב"ם: "בפנים - במאי מקנח?" כלומר, בקרבנות הנעשים בפנים, ומזה מדמם בקודש, ואין הבהמה לפניו לקנח בה¹⁰, ועל כך משיב אביי, שמקנח ידו בשפת המזרק¹¹. גם לפי גרסתנו, יש אומרים, שהרמב"ם מפרש שהשאלה "אלא אצבעו במאי מקנח" מוסבת על דם החטאות, שהוא עיקר הסוגיה כאן (קרן אורה; חסדי דוד זבחים א,ז, ועוד).

כמה ראיות לפירוש זה: א. התמיהה במה יקנח את אצבעו מדם הפרה אינה מובנת, והחשש שמא ידבקו נימים באצבעו אינו ברור, הרי ניתן יהיה לקנחם! גם לא מובן, כיצד תתקיים מצות השריפה בדם שהתקנח על שפת המזרק¹². ב. לא ברור מה עניינו של המזרק בפרה אדומה,

הדם, ולכן יש צורך בקינוח בין ההזיות. לעומת זאת בחטאת חיצונית, הניתנת בקרבנות המזבח, מדובר בנתניה רצופה וממושכת, שבה ניתן לכלות את כל הדם שבאצבע על הקרן. אם כי, יתכן שהצורך לכלות את כל הדם שבאצבע איננו משום שמה שישאר נפסל, אלא שלכתחילה כל הדם שעלה עם האצבע כלול במתנת קרן זו.

נראה שלדעת הרמב"ם יש להיזהר במתן הדם, שלא יסיר הכהן אצבעו מן הקרן עד שירגיש שהדם כלה, ואם הסיר אצבעו – נעשה השאר שיריים, ולא ימשיך במתן הדם.

קינוח אצבעו של הכהן בשפת המזרק. הגמרא אומרת שמאחר שהשיריים שבאצבע פסולים הכהן צריך לקנח אצבעו בין הזאה להזאה, ועליו לעשות זאת בשפת המזרק. נחלקו ראשונים האם גם בפרה אדומה הדין כך, או שבה ניתן לקנח בגוף הפרה.

ולשון הרמב"ם צריכה ביאור, שכתב (הל' ז): "ומחטא ויורד... עד שיכלה כל הדם שבאצבעו", ואילו בהמשך (הל' ח) כתב: "וכשגומר הנתניה על הקרן מקנח אצבעו בשפת המזרק", ואם כלה כל הדם – מה נותר לקנח? ושמה כוונתו,

12. קדשי דוד. בתוספת קדושה כאן כתב, שלבסוף יקנחו את הדם שבמזרק ויתנוהו באש. לעומתו, בלחם משנה (הל' מעה"ק שם) כתב, שבדם שבאצבע הקלו שאינו טעון שריפה; אך עיין בספרי לבמדבר יט,ה: "הדם כל שהוא יחזיר, ואם לא החזיר פסול". בדם החטאות, לעומת זאת, גם אם יש בשיריים מצות שפיכה על היסוד (הגרי"ז כאן מסתפק בדבר) – ברור שאין זה מעכב, ואם כן מסתבר שהקלו חכמים שלא לטרוח לקנח ליסוד את הנותר באצבע (וראה כיצא בזה בתוס' במנחות כג,א ד"ה הוא ובשטמ"ק שם אות כג, ששמן שצריך להאכל, והשארתו אינה מעכבת, לא הקפידו כל כך שלא להותיר ממנו כלום בכלי).

8. תוס' ד"ה אלא, ר"ש ורא"ש (פרה ג,ט) ראב"ד (הל' פרה אדומה ג,ב) וסמ"ג (מ"ע רלב-רלג).

9. לדיון בפירוש הדברים, האם הקינוח הוא אל תוך המזרק או מחוצה לו, ראה מערכה נט, הערה 14.

10. גם בחטאת חיצונית, שלדעת הרמב"ם דין זה נוהג בה, הכהן עומד על הסובב, וגוף הקרבן בבית המטבחים.

11. ליישובים נוספים לשיטת הרמב"ם על פי גרסאות אחרות, עיין בשטמ"ק במנחות שם ובלחם משנה בהל' מעשה הקרבנות שם.

השיריים הוא דין בפני עצמו, ולא נאמר אלא במקום שבו יש על כך לימוד מיוחד: חטאת ופרה אדומה, ואילו בהזיית שמן המצורע אין צורך בקינוח, למרות שאף הוא טעון טבילה על כל הזיה.

הפסוק שממנו נלמד דין הטבילה בכל הזיה ופסול השיריים עוסק בחטאות הפנימיות. הרמב"ם מרחיב את הדין גם לחטאת חיזונית, והמלבי"ם חולק בדבר, ולדעתו אין בהן חובת טבילה ופסול שיריים. מדברי הרמב"ם עולה, שהכהן הנותן את דם החטאת על קרנות המזבח צריך להיזהר שלא להגביה ידו עד גמר המתנה, ואם עשה כן – לא ימשיך בנתינה זו.

הגמ' אומרת, שהשיריים הפסולים שבאצבעו של הכהן יקונחו בין הזאה להזאה בשפת המזרק. הפירוש הרווח בסוגיה הוא, שמדובר על דם הפרה האדומה (רש"י; תוס'; ר"ש; ראב"ד, ועוד). הרמב"ם מפרש שמדובר על דם החטאת, ואילו דם הפרה יקונח בגוף הפרה, וכמה ראיות לדבר.

והרי קבלת דמה והזאתו נעשים ביד¹³. ג. השאלה "במאי מקנח" ותשובת אביי הובאו בגמ' לעיל (כה, א) בהקשר של דם הקדשים, ומסתבר שהוא הדין כאן (מלבי"ם חוקת סי' יח). ד. לשון הגמ': "בשלמא גמר מקנח ידו בגופה של פרה, שנאמר 'ושרף את הפרה לעיניו', אלא אצבעו במאי מקנח?". הפסוק "ושרף את הפרה" מובא בגמ' כדי להוכיח שגופה של הפרה קרוב לשרוף, וניתן לקנח בו, ולפירוש הרמב"ם מובן יותר הצורך בהבאת הפסוק, כניגוד ל'אצבעו' שבהמשך, שכן מדובר על הקרבנות, שאין גופם קרוב לכהן הזורק את הדם (עמק הנצי"ב, חוקת, עמ' קמו).

סיכום

הגמ' קובעת ששירי דם החטאת שנתרו על אצבעו של הכהן פסולים להזאה השנייה, ויש לקנחם. דעת רש"י, שדין זה נובע מעצם הצורך בטבילה חדשה בכל הזאה, ולשיטתו מסתבר, שבכל המצוות שבהן נדרשת טבילה לכל הזאה – השיריים שבאצבע פסולים וטעונים קינוח, כגון בהזיית לוג השמן של מצורע. לעומת זאת בדעת הרמב"ם נראה, שפסול

מערכה רמג. מבוא להלכות כלי בישול הקרבנות: מריקה שטיפה ושבירה

בתוספתא, על פי גרסה המובאת בכמה ראשונים, נאמר שכלי אבן אינם טעונים מריקה ושטיפה, אבל טעונים הדחה², ונחלקו ראשונים האם הכוונה להדחה בצונן, כפשט הלשון³, או שמדובר בהגעלה⁴.

הבישול: בין אם בישלו בכלי זה, או רק עירו לתוכו מאכל רותח (משנה צה, ב). בגמרא קיים דיון מיוחד על "בישול בלא בילוע", צליה בתנור ללא מגע בדפנותיו, ונחלקו האחרונים האם הדיון מוסב רק על שבירת כלי חרס או גם על מריקה ושטיפה (עיין מערכה רנא).

צורת השבירה בכלי חרס: לא נתפרש בדברי חז"ל מה נחשב "שבירה" לעניין זה. רבנו בחיי (ויקרא ו, כא) מגדיר זאת: "שישבור הכלי שניים ושלושה שברים כדי שלא יצלח למלאכה ההיא שהיה ראוי תחילה, ואלו אמר 'תשבר' היה מתבאר מזה לשוברו שברים קטנים יותר מדאי, עד שלא

נאמר בתורה בפרשת קרבן החטאת: "וכלי חרש אשר תבושל בו – ישר, ואם בכלי נחושת בושלה – ומורק ושוטף במים". המסכת עוסקת בהרחבה (דפים צג – צז) בהלכות הנובעות מפסוק זה. כמבוא לסוגיות אלה נסכם בקצרה את עיקרי ההלכות ויסודותיהם.

הלכות המריקה השטיפה והשבירה

הקרבנות: הפסוק עוסק בחטאת, כאמור, וממנו למדנו גם לשאר קדשי קדשים, ונחלקו תנאים (להלן צה, ב) באשר לקדשים קלים. כל זאת לגבי מריקה ושטיפה; ולגבי שבירת כלי חרס נחלקו ראשונים, האם הכל מודים שהיא נאמרה אף בקדשים קלים, או שמא להיפך, לא נאמרה אלא בחטאת בלבד (על כך במערכה הבאה).

הכלים: הדין האמור בכלי נחושת נוהג בכל המתכות¹.

את הדרשה, שמכיוון שהתורה אומרת "כלי", ומנגידה את "כלי חרש" ל"כלי נחושת", אות הוא שלא באה רק לתת דין מסוים לחרס ונחושת, אלא כוונתה למיין את כל הכלים על פי דוגמאות אלו. לפיכך כל הדומה לחרס – דינו כמותו (כגון כלי נתר, כמבואר בספרא שם), וכל הדומה לנחושת – דינו כמותו. על פי דבריו מסתבר, שכלים מן המתכות החדשות שהתגלו בדורות האחרונים דינם ככלי נחושת, גם לפי השיטה שאינם מקבלים טומאה (עיין רש"י ראש השנה יט, ב ד"ה וחכמים).

2. נוסח זה בתוספתא מופיע ברמב"ם הל' מעשה הקרבנות ח, טו; ספר התרומה הל' איסור והיתר סי' סד; סמ"ג לאוין עז-עח; אור זרוע הל' פסחים סי' רנו; ראב"ה מסכת פסחים סי' תסד, ועוד. על פי הנוסח שלפנינו בבא זו חסרה לגמרי.

3. הר"י מסימפונט, הובא בראב"ה שם ובטור אור"ח סי' תנא, וכך פשטות לשון הרמב"ם. הדבר מתיישב יפה עם שיטתו במריקה, שאינה כוללת הגעלה כלל, ראה להלן מערכה רנג.

4. כל הראשונים הנ"ל הערה 2 פרט לרמב"ם.

13. כך כותב הרמב"ם בהל' פרה אדומה שם, על פי הספרי לבמדבר יט, ד: "מצותה מצות יד ולא מצות כלי" (ובספרי זוטא שם נחלקו בדבר). הראב"ד השיגו, והוכיח מהגמ' כאן שהקבלה ביד אינה מעכבת, או שהמזרק לא הובא לשם קבלת הדם להזיה, אלא לקבלת שאר הדם לשריפתו (ובמקדש דוד טהרות סי' נא, א הוכיח מרש"י ותוס' כאן שאינם סוברים כן). מכל מקום, לדעת הראב"ד לא מסתבר לפרש שהמזרק הובא רק לצורך הקינוח, ואף נראה מדבריו שיש איסור בדבר להביא את המזרק רק לשם כך, ועל כרחו נעשה בו שימוש לקבלה. ויש להעיר, שלא ברור מה הצורך לקבל את הדם לשם שריפתו: הרי הפרה נשחטת על גבי מערכתה, והדם שלא יתקבל ביד ישפך על העצים וישרף ממילא לאחר מכן. בתוס' ישנים ביומא (ב, א ד"ה שכל) כתבו, שהגמ' חולקת על הספרי וסוברת שקבלת הדם נעשית בכלי, או שגם הספרי סובר כך, ובא רק לומר שההזאה עצמה אינה בכלי; ועיין בספרי ובספרי זוטא שם, שמשמע שלא כדבריהם.

1. רמב"ם הל' מעשה הקרבנות ח, יא, על פי הספרא (צו פרק ז, ב). המלבי"ם מסביר